

6^ο

Πανελλήνιο Συνέδριο

&

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Τόμος Β'

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Αθανάσιος Τριλιανός, Ιγνάτιος Καράμηνας

Κεντρικό Κτήριο Πανεπιστημίου Αθηνών (Πανεπιστημίου 30)
Φιλοσοφική Σχολή - Πανεπιστημιούπολη Ζωγράφου

Αθήνα, 5, 6 & 7 Δεκεμβρίου 2008

Υλικός πολιτισμός και αναπαραστάσεις για το παρελθόν στα νέα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού Σχολείου

Κώστας Κασβίκης

Αναπαραστάσεις του παρελθόντος και εκπαίδευση

Αν με τον όρο «αναπαράσταση» ορίζουμε τη διαδικασία μέσα από την οποία τα μέλη ενός πολιτισμού αξιοποιούν τη γλώσσα, την εικόνα ή οποιοδήποτε άλλο σύστημα σημείων για να παράγουν νοήματα, πράξη που, όμως, απαιτεί ένα ευρύτερο κατανοητό κώδικα και τη δυνατότητα κωδικοποίησης και αποκωδικοποίησης αλλά και ερμηνείας αυτών των νοημάτων (Μπούνια, 2006: 141, Hall, 1997), τότε η «αναπαράσταση του παρελθόντος» αναφέρεται στις επικοινωνιακές πρακτικές μέσα από τις οποίες η παραπάνω κωδικοποίηση και αποκωδικοποίηση νοημάτων αφορά στην παρουσίαση όψεων του παρελθόντος σε διαφοροποιημένες ομάδες κοινού, κυρίως στο δημόσιο χώρο (εκπαίδευση, μουσεία, πολιτισμική βιομηχανία, ΜΜΕ).

Ο υλικός πολιτισμός συνιστά οργανικό μέρος του ιστορικού παρελθόντος και είναι ακριβώς η υλικότητά του η οποία αντανακλά την ανθρώπινη δράση και κυρίως κατευθύνει και διαμορφώνει την ανθρώπινη συμπεριφορά (Κασβίκης, 2008: 158). Ο υλικός πολιτισμός χαρακτηρίζεται από ένα μεγάλο απόθεμα διαφορετικών νοημάτων που του αποδίδουν οι ανθρώπινες κοινωνίες στο παρόν, αλλά και οι άνθρωποι στο παρελθόν. Έτσι, ένα μεγάλο μέρος της θεωρητικής συζήτησης και έρευνας επικεντρώνεται ακριβώς στη συμβολή του υλικού πολιτισμού σε αναπαραστάσεις για το τι πιστεύουμε ότι συνέβη, ή για το τι θα θέλαμε να είχε συμβεί, στο παρελθόν (Russel, 2006, Molyneaux, 1997, Moser και Smiles, 2004, Walsh, 1992).

Η υλική πολιτισμική κληρονομιά του παρελθόντος έχει συγκεκριμένο αξιακό υπόβαθρο (Lipe, 1984, Darvil, 1995). Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας θα σημειώσουμε συνοπτικά ότι ο υλικός πολιτισμός του παρελθόντος σε όλες του τις μορφές (αντικείμενα, αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, μνημεία) φέρει πληροφοριακές, αισθητικές, οικονομικές και συνδετικές αξίες (Lipe, 1984) ή, κατά άλλους, αξίες χρήσης, αξίες ευχέρειας ερευνητικής επιλογής και αξίες που αφορούν στην ίδια την ύπαρξη των αρχαιολογικών πόρων (Darvil, 1995). Σύμφωνα με τα παραπάνω, η χρηστική αξία του υλικού πολιτισμού αφορά στην επιστημονική έρευνα, τις δημιουργικές τέχνες, την εκπαίδευση, την αναψυχή και τον τουρισμό, τη συμβολική αναπαράσταση, την κοινωνική αλληλεγγύη και

ενσωμάτωση, την νομιμοποίηση πολιτικών, ιδεολογικών ή άλλων επιλογών και το οικονομικό όφελος, ενώ μια βασική παράμετρος της αξίας ύπαρξης του υλικού πολιτισμού είναι η συμβολή του στη διαμόρφωση της πολιτισμικής ταυτότητας (Darvill, 1995: 43-46). Οι διαστάσεις της εκπαίδευσης, της συμβολικής αναπαράστασης, της νομιμοποίησης της κυρίαρχης ιδεολογίας αλλά και της διαμόρφωσης της πολιτισμικής ταυτότητας συνδέονται με το στόχο της έρευνάς μας, η οποία εστιάζει στη δημιουργία αναπαραστάσεων για το παρελθόν στο χώρο της εκπαίδευσης, και συγκεκριμένα στο επίσημο εκπαιδευτικό υλικό.

Να σημειωθεί ότι στο περιβάλλον του σχολείου το αναλυτικό πρόγραμμα αλλά και το λεγόμενο παραπρόγραμμα, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τις σχολικές εορτές και τη διακόσμηση του σχολείου (Μαυροσκούφης, 1999, Μπονίδης, 2004), δημιουργούν αναπαραστάσεις για το παρελθόν, συμβάλλοντας αποφασιστικά στη διαμόρφωση της ιστορικής κουλτούρας των παιδιών. Όσον αφορά τα σχολικά εγχειρίδια, ως υλοποίηση των κρατικά ελεγχόμενων προδιαγραφών για τη γνώση, επομένως και συγκεκριμένων πολιτικών απόψεων για το παρελθόν, συνιστούν γόνιμο πεδίο μελέτης των αναπαραστάσεων που κατασκευάζονται και, μέσω της χρήσης τους, μεταδίδονται στους μαθητές και στις μαθήτριες. Η συντελεσμένη έρευνα (Κασβίκης, 2004, 2008) για τους τρόπους με τους οποίους ο υλικός πολιτισμός αξιοποιήθηκε για αφηγήσεις σχετικές με το παρελθόν στο κειμενικό και εικονογραφικό περιεχόμενο των προηγούμενων σχολικών εγχειριδίων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (1982-2006) αποτέλεσε οδηγό για μια νέα διερεύνηση των αναπαραστάσεων για το παρελθόν που διαμορφώνονται στο νέο εκπαιδευτικό υλικό, έρευνα που πραγματοποιείται στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος ACE (Archaeology in Contemporary Europe) στο οποίο συμμετέχει ο τομέας Αρχαιολογίας, του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας, του Α.Π.Θ.

Στη συνέχεια θα προχωρήσουμε στην παρουσίαση δύο συγκεκριμένων παραδειγμάτων αναπαραστάσεων για το παρελθόν τα οποία προέρχονται από τα εγχειρίδια της Μελέτης Περιβάλλοντος και της Γεωγραφίας, στοιχείο που καταδεικνύει ότι, παρά τη πρωτοκαθεδρία του μαθήματος της Ιστορίας, οι μαθητές και οι μαθήτριες τροφοδοτούνται με δυναμικές ιστορικές αφηγήσεις για το παρελθόν και από άλλα γνωστικά αντικείμενα

Το συνεχές εθνικό παρελθόν

Η ρομαντική ιστοριογραφική αντίληψη για τη συνέχεια του ελληνικού έθνους στο χρόνο μέσα από την τεκμηρίωση της διαχρονικής συνέχειας του ελληνικού πολιτισμού είναι αρκετά τεκμηριωμένη για τα σχολικά εγχειρίδια της προηγούμενης γενιάς (κεφάλαια στο

Φραγκουδάκη και Δραγώνα 1997, Γρόλλιος κ.ά., 1997: 35-37, Κασβίκης, 2004: 293-301) και επανέρχεται με πολλά και ισχυρά παραδείγματα και στο νέο εκπαιδευτικό υλικό δημιουργώντας τις ανάλογες αναπαραστάσεις για το παρελθόν. Θα εστιάσουμε σε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα από την ενότητα «Ο πολιτισμός των Ελλήνων και των άλλων λαών» στο εγχειρίδιο της Μελέτης Περιβάλλοντος της Δ' Τάξης, όπου επιχειρείται να εισαχθούν οι μαθητές στην έννοια του πολιτισμού. Στο κεφάλαιο «Ο πολιτισμός των Ελλήνων», οι κειμενικές και εικονογραφικές αφηγήσεις οργανώνονται σε έναν κánaβo (Κόκκοτας κ.α., 2007: 36-37) με στόχο τη διευκόλυνση των μαθητών και μαθητριών να κατανοήσουν την έννοια της αλλαγής από το παρελθόν στο παρόν. Ο κánaβoς οργανώνεται οριζόντια μέσα από τις θεματικές της τέχνης, της αρχιτεκτονικής, της γραφής και της εκπαίδευσης και κάθετα με άξονα πέντε περιόδους της ιστορίας των Ελλήνων («μινωικά-μυκηναϊκά χρόνια», «κλασικά χρόνια», «βυζαντινά χρόνια», «νεότερα χρόνια», «σήμερα»). Η στήλη του «σήμερα» για τις παραπάνω θεματικές παραμένει κενή, ώστε να συμπληρωθεί από τους μαθητές, ενώ στα περισσότερα από τα υπόλοιπα τετράγωνα του κánaβo ο υλικός πολιτισμός - από την τοιχογραφία της «Παριζιάνας» έως το Δημαρχείο της Ερμούπολης, διαμέσου του Ερμή του Πραξιτέλη και της Αγίας Σοφίας - αναλαμβάνει την παραδειγματική εικονογραφική αναπαράσταση της συνέχειας του ελληνικού πολιτισμού στο χρόνο, τεκμηριώνοντας έτσι συνειρμικά και το ιδεολόγημα της εθνικής συνέχειας.

Πρόκειται κατά την άποψή μας για μια χαρακτηριστική περίπτωση όπου ο προσδιορισμός της εθνικής ιδιαιτερότητας και της συνέχειας του εθνικού υποκειμένου δεν επιχειρείται να τεκμηριωθεί με όρους φυλετικής καταγωγής και ιδιαιτερότητας αλλά με επιχειρήματα που έχουν πολιτισμικό περιεχόμενο (Λέκκας, 1996: 139-142). Παράλληλα η «οπτική μετάβαση» από εποχή σε εποχή ικανοποιεί μια βασική προϋπόθεση για τον ορισμό του έθνους μέσα από την εθνικιστική ιδεολογία, η οποία αντιλαμβάνεται το χρόνο ως ομοιογενή και κενό, χωρίς ασυνέχειες και τομές, ώστε το έθνος να ορίζεται ως ενιαία κοινότητα με συνεχή και αδιάσπαστη πορεία στον ιστορικό χρόνο (Αντερσον, 1997: 48, Λέκκας, 1996: 73).

Αξίζει να γίνουν εδώ δύο παρατηρήσεις αρχαιολογικού χαρακτήρα σχετικά με την αναπροσαρμογή του γνωστού τρίσημου σχήματος της συνέχειας της ελληνικής ιστορίας (αρχαιότητα - Βυζάντιο - νεότερα χρόνια) όπως το διατύπωσε ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος. Καταρχήν αντί για την ελληνική αρχαιότητα εν γένει, που περιλαμβάνει και άλλες περιόδους (γεωμετρική εποχή, αρχαϊκή εποχή, ελληνιστική εποχή, ρωμαϊοκρατία), ενδεχομένως λιγότερο εντυπωσιακές για τους συγγραφείς ως προς τον υλικό τους πολιτισμό, επιλέγονται τα κλασικά χρόνια τα οποία σηματοδοτούν και με συμβολικό τρόπο -στην περίπτωση μας εικονίζεται ο Παρθενώνας- το απόγειο της ακμής του αρχαιοελληνικού πολιτισμού.

Η δεύτερη παρατήρηση αφορά στην απόφαση των συγγραφέων να επεκτείνουν χρονικά προς τα πίσω την συνέχεια του ελληνικού πολιτισμού, εντάσσοντας οργανικά σε αυτή και την ελληνική προϊστορία, ενοποιώντας μάλιστα τα μινωικά με τα μυκηναϊκά χρόνια. Η ανάδειξη του μυκηναϊκού πολιτισμού ως οργανικού τμήματος της ελληνικής ιστορίας και ως πρελούδιου του ελληνικού «θαύματος» των ιστορικών χρόνων αποτελεί μια σχετικά πρόσφατη εξέλιξη, η οποία συνδέεται άρρηκτα με την αποκρυπτογράφηση των πινακίδων της Γραμμικής Β' και την απόδοση των σχετικών κειμένων τους σε μια πρώιμη μορφή της ελληνικής γλώσσας, γεγονός που στο επίπεδο της αρχαιολογικής συζήτησης ελληνοποίησε ένα μέρος της προϊστορίας του ελλαδικού χώρου με επιχείρημα το συνεκτικό στοιχείο της γλώσσας (Andreou, 2005). Άλλωστε αυτή η εξέλιξη αποτυπώθηκε χαρακτηριστικά και στο προηγούμενο εκπαιδευτικό υλικό για το Δημοτικό Σχολείο (Κασβίκης, 2004). Το ενδιαφέρον στην περίπτωση που μελετούμε είναι ότι τα πολιτισμικά επιτεύγματα των «μινωικών - μυκηναϊκών χρόνων» τεκμηριώνονται με τρεις εικόνες που αφορούν στον μινωικό πολιτισμό (Δίσκος της Φαιστού, «Παριζιάνα», τοιχογραφία ταυροκαθαψίων) και ότι για το ζήτημα της γραφής, αντί για κάποια από τις αποκρυπτογραφημένες πινακίδες της μυκηναϊκής Γραμμικής Β', επιλέγεται να εικονογραφηθεί ο «δίσκος της Φαιστού», του οποίου η ιερογλυφική γραφή δεν έχει αποκρυπτογραφηθεί, πόσο μάλλον αποδοθεί σε οποιαδήποτε στάδιο της διαχρονίας της ελληνικής γλώσσας. Είναι γεγονός ότι η αναπαράσταση του συνεχούς εθνικού παρελθόντος με οργανική ένταξη σε αυτό και της μινωικής εποχής ανταποκρίνεται σε μια σχετικά νέα αλλά δυναμική πρόσληψη του μινωικού πολιτισμού, η οποία πρόσφατα αποτυπώθηκε στη δημόσια σφαίρα με εύστοχο τρόπο στην τελετή έναρξης της Ολυμπιάδας του 2004 στην Αθήνα (Simandiraki, 2005). Ενδεικτικό των παραπάνω είναι το τελικό κείμενο που κλείνει το ίδιο κεφάλαιο του εγχειριδίου της Μελέτης Περιβάλλοντος, στο οποίο δηλώνεται ότι: «Οι Έλληνες ταξίδευαν από τα αρχαία χρόνια. Γνώρισαν άλλους λαούς, επηρέαστηκαν από αυτούς και δημιούργησαν διαφορετικούς και σπουδαίους πολιτισμούς στις Κυκλάδες, στην Κρήτη του Μίνωα, στις Μυκήνες, στην Σπάρτη, στην Αθήνα, στα παράλια της Μικράς Ασίας, στο Βυζάντιο και αλλού» (Κόκκοτας κ.ά., 2007: 39). Στο απόσπασμα, παρότι ο πολιτισμός προβάλλεται ως ένα δυναμικό φαινόμενο ανάμεσα στους λαούς, αφήνεται παράλληλα παρακαταθήκη και για μια ακόμα χιλιετία ελληνικής πολιτισμικής συνέχειας. Πρόκειται για την τρίτη π.Χ. χιλιετία, η οποία σηματοδοτείται από τον εμβληματικό, για το προϊστορικό Αιγαίο, Κυκλαδικό πολιτισμό και προηγείται της ακμής του μινωικού και μυκηναϊκού κόσμου.

Το κοινό ευρωπαϊκό παρελθόν και η ελληνική καταγωγή του

«Η Ευρώπη ενσωμάτωσε στον αρχαίο ελληνικό και στο ρωμαϊκό πολιτισμό πολιτιστικά στοιχεία που πήρε από τον πολιτισμό των λαών της Ασίας (Κίνα, Ινδία, Μεσοποταμία) και της Αφρικής (Αίγυπτος) και δημιούργησε τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Ο πολιτισμός αυτός εξελίχθηκε στο πέρασμα των αιώνων και πρόσφερε τα φώτα της παιδείας, των επιστημών και των τεχνών στον υπόλοιπο κόσμο» (Κουτσόπουλος κ.ά., 2007: 103). Αυτή είναι η αρχική θέση στο κεφάλαιο «Πολιτιστικά χαρακτηριστικά των λαών της Ευρώπης» στη Γεωγραφία της Στ' τάξης για την καταγωγή και εμβέλεια του ευρωπαϊκού πολιτισμού, όπου σε μια προσπάθεια «πολιτισμικής ορθότητας» αναγνωρίζεται η σημασία για την Ευρώπη πολιτισμών που αναπτύχθηκαν πέραν του ελλαδικού χώρου, τόσο στην προϊστορία όσο και στα ιστορικά χρόνια. Παρά ταύτα στην επόμενη σελίδα ο πολιτισμικός ορίζοντας της Ευρώπης οριοθετείται με τέτοιο τρόπο κειμενικά («Η εποχή της αρχαίας Ελλάδας, της Ρωμαϊκής και τη Βυζαντινής αυτοκρατορίας, καθώς και η εποχή της Αναγέννησης αποτελούν ιστορικές περιόδους, των οποίων η προσφορά στην ανάπτυξη του ευρωπαϊκού πολιτισμού υπήρξε καθοριστική») αλλά και εικονογραφικά –παρουσιάζονται τρία έργα αρχιτεκτονικής που υπογραμμίζουν μια κοινή καλλιτεχνική παράδοση (Ο «θησαυρός των Αθηναίων» στους Δελφούς, οι Διόσκουροι στο Καπιτώλιο της Ρώμης, το μνημείο του Μαγγελάνου στη Λισσαβόνα)– ώστε να σημαίνεται η προέλευση του ευρωπαϊκού πολιτισμού από την αρχαία ελληνική πολιτισμική μήτρα.

Η παραπάνω παρατήρηση ενισχύεται στο επόμενο κεφάλαιο («Αξιοθέατα, μνημεία και ιστορική συνέχεια των λαών της Ευρώπης») όπου ένα ιστόγραμμα (Κουτσόπουλος κ.ά., 2007: 106) οριοθετεί εννοιολογικά τον «ευρωπαϊκό πολιτισμό» μέσα από έξι επιλεγμένα έργα αρχιτεκτονικής διαφορετικών ευρωπαϊκών κρατών (Παρθενώνας, Πύργος του Άιφελ, Αβαείο Γουέστ Μινστερ, Μουσείο Ερμιτάζ, Ανάκτορα Μπελβεντέρε, Κολοσσαίο), ενώ η συμβολή των πολιτισμικών στοιχείων των λαών της Ασίας και της Αφρικής στον ευρωπαϊκό πολιτισμό αναθέεται ως θέμα συζήτησης χωρίς να παρέχεται οποιαδήποτε περαιτέρω πληροφορικό υλικό· αντίθετα δίπλα από τη δραστηριότητα εικονογραφείται ένα χαρακτηριστικό μνημείο της Ευρώπης (Πύργος της Πίζας). Στο τελικό κείμενο της ενότητας, με τίτλο «Οι ρίζες της ιστορίας της Ευρώπης», αφού εξυμνούνται οι δύο θεμελιώδεις, για τη σύγχρονη Ευρώπη, πολιτισμοί της Αρχαίας Ελλάδας και της Ρώμης, τονίζεται ότι: «Μπορεί με βεβαιότητα να ειπωθεί πλέον ότι, αν η αρχαία Ελλάδα υπήρξε «μητέρα» του Ευρωπαϊκού πολιτισμού (και κατ' επέκταση του δυτικού πολιτισμού), η Ρώμη υπήρξε η βάση, πάνω στην οποία έμελλε να οικοδομηθεί η ενιαία πολιτισμική ταυτότητα της Ευρώπης και να προδιαγραφεί ο πρωταγωνιστικός ρόλος της στις παγκόσμιες εξελίξεις» (Κουτσόπουλος κ.ά., 2007: 108).

Παρατηρείται ότι και στο νέο εκπαιδευτικό υλικό αναπτύσσεται μια έντονα ευρωκεντρική αντίληψη, που τεκμηριώνεται και με επιχειρήματα που εδράζονται στον υλικό πολιτισμό του παρελθόντος. Πρόκειται για μια ιδεολογική παράμετρο γνωστή και από τα προηγούμενα σχολικά εγχειρίδια των κοινωνικών μαθημάτων (κεφάλαια στο Φραγκουδάκη και Δραγώνα, 1997, Γρόλλιος κ.ά, 1997). Στην περίπτωση που αναλύουμε, δηλαδή στην αναπαράσταση ενός κοινού ευρωπαϊκού παρελθόντος, το οποίο έλκει την καταγωγή του από την αρχαιοελληνική πολιτισμική παράδοση, η γενεαλογική σχέση της Ευρώπης με το αρχαιοελληνικό παρελθόν είναι αρκούντως ευανόγνωστη και σαφής: ο ελληνικός πολιτισμός σε όλες τους τις εκφάνσεις εμφανίζεται ως ο πρόγονος και η βάση του σημερινού δυτικού πολιτισμού (Lowenthal, 1988: 727, Lowenthal, 1985: 75-87, 112-113), ενώ ο πολιτισμός της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας συνέβαλε αποφασιστικά στη διάδοση του κλασικού πολιτισμού σε ευρύτερες περιοχές της Ευρώπης και με αυτό τον τρόπο έθεσε τα θεμέλια της ευρωπαϊκής κουλτούρας (Jones και Graves-Brown, 1996: 10-11). Με αυτόν τον τρόπο ο ελληνικός πολιτισμός του παρελθόντος νομιμοποιεί τόσο η θέση της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εξαιτίας άλλωστε και του χαρακτήρα της Ελλάδας ως γενέθλιου τόπου της Ευρώπης, όσο και ευρωπαϊκή υπεροχή έναντι των άλλων γεωπολιτικών δυνάμεων λόγω της παραπάνω πολιτισμικής καταγωγής.

Επίλογος

Τα παραδείγματα των αναπαραστάσεων που αναφέρονται σε ένα συνεχές εθνικό παρελθόν ή στην ελληνική καταγωγή του ευρωπαϊκού πολιτισμού, όπως και αρκετές άλλες αναπαραστάσεις του παρελθόντος στο περιεχόμενο του νέου εκπαιδευτικού υλικού για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, υποδεικνύουν τις δυνατότητες του υλικού πολιτισμού να συμβάλλει στη διαμόρφωση της πολιτισμικής ταυτότητας των μελών των κοινωνιών του παρόντος και να νοηματοδοτεί με ισχυρά επιχειρήματα την ύπαρξή τους. Η χρήση αυτών των νοημάτων στη δημόσια σφαίρα, όπως είναι στην περίπτωσή μας η εκπαίδευση, αποδεικνύει το γεγονός ότι ενώ δε ζούμε στο παρελθόν, αυτό σε μεγάλο βαθμό μας καθορίζει στο παρόν (Lowenthal, 1985: 185).

Βιβλιογραφία

- Άντερσον, Μ. (1997). *Φαντασιακές κοινότητες. Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*. Μτφρ. Ποθητή Χαντζαρούλα. Αθήνα: Νεφέλη.
- Γρόλλιος, Γ., Παπαναστασίου, Τ. & Τάκη, Β. (1997). *Σχολική ιστορία και ιδεολογία: η αναθεώρηση του εγχειριδίου της Δ' τάξης στο δημοτικό σχολείο. Τα αντιπετράδια της*

- εκπαίδευσης, 46, 34-46 (α΄ μέρος) και *Τα αντιπετράδια της εκπαίδευσης*, 47, 82-89 (β΄ μέρος).
- Κασβίκης, Κ. (2004). *Αρχαιολογικές αφηγήσεις και εκπαίδευση. Ανάλυση περιεχομένου και εικονογράφησης στα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού Σχολείου*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή.
- Κασβίκης, Κ. (2008). «λικός πολιτισμός και αρχαιολογικές αφηγήσεις στα σχολικά εγχειρίδια της Ιστορίας για το Δημοτικό Σχολείο. Στο: Ανδρέου, Ανδρέας *Η διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια*. Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Κόκκοτας, Π., Αλεξόπουλος, Δ., Μαλαμίτσα, Α., Μαντάς, Γ., Παλαμαρά, Μ., Παναγιωτάκη, Π. & Πήλιουρας, Π. (2007). *Μελέτη Περιβάλλοντος. Δ΄ Δημοτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Κουτσόπουλος, Κ., Σωτηράκου, Μ. & Τασσόγλου, Μ. (2007). *Γεωγραφία Στ΄ Δημοτικού. Μαθαίνω για τη Γη*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Λέκκας, Π.Ε. (1992). *Η εθνικιστική ιδεολογία. 5 υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία*. Αθήνα: ΕΜΝΕ-Μνήμων.
- Μαυροσκούφης, Δ. (1999). Η εικονογράφηση της Ιστορίας και η διακόσμηση των σχολείων: θεωρητικά προβλήματα και πρακτικά ατοπήματα. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 105, 43-59.
- Μπονίδης, Κ. (2004). Όψεις εθνοκεντρισμού στη σχολική ζωή της ελληνικής εκπαίδευσης: οι εθνικές επέτειοι της 28ης Οκτωβρίου και της 25ης Μαρτίου. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 134, 69-84.
- Μπουνία, Α. (2006). Μουσεία και αντικείμενα. «Κατασκευάζοντας» τον κόσμο. Στο: Παπαδημητρίου, Δημήτρης, Μπουμπάρης, Νίκος και Μυριβήλη, Ελένη *Πολιτιστική Αναπαράσταση*, Αθήνα: Κριτική.
- Φραγκουδάκη, Α. & Δραγώνα, Θ. (επιμ.) (1997). «Τι είναι η πατρίδα μας;» *Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Andreou, S. (2005). The landscapes of modern Greek Aegean prehistory. Στο: Cherry, John F., Margomenou, Despoina, Talalay, Lauren E. *Prehistorians round the pond. Reflections on Aegean Prehistory as a discipline. An Arbor*, Michigan: Kelsey Museum Publication.
- Darvill, T. (1996). Value systems in archaeology. Στο: Cooper, Malcolm, Firth, Antony, Capman, John, Wheatley, David *Managing Archaeology*. London & New York: Routledge.
- Hall, S. (1997). The work of representation. Στο: Hall, Stuart *Representation: cultural representation and signifying practices*. London: Sage Publications.
- Jones, S. & Graves-Brown, P. (1996). Introduction. Archaeology and cultural identity in Europe. Στο: Graves-Brown, Paul, Jones, Sian και Gamble, Clive *Cultural identity and archaeology. The construction of European communities*. Routledge: London and New York.
- Lipe, W.D. (1984). Value and meaning in cultural resources. Στο: Cleere, Henry *Approaches to Archaeological Heritage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lowenthal, D. (1985). *The past is a foreign country*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lowenthal, D. (1988). Classical antiquities as national and global heritage. *Antiquity*, 62, 726-735.

- Molyneaux, B.L. (επιμ.) (1997). *The cultural life of images. Visual representations in Archaeology*. London: Routledge.
- Moser, S. & Smiles, S. (επιμ.) (2004). *Envisioning the past: Archaeology and the Image*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Russel, I. (επιμ.) (2006). *Images, Representations and Heritage. Moving beyond approaches to archaeology*. Springer: New York.
- Simandiraki, A. (2005). Minoan archaeology in the Athens 2004 Olympic Games. *European Journal of Archaeology*, vol.8 (2), 157-181.
- Walsh, K. (1992). *The Representation of the Past. Museums and heritage in the post-modern world*. Routledge: London and New York

Summary

The aim of this paper is to discuss the impact of material culture into forming representations of the past in the Greek Primary Education. Given the importance of the material culture as a crucial component of the historical past and its value in the present, we analyze two cases of past representations in the current textbooks of Geography and Environmental Studies: "the continuous national past" and "the common European past and its ancient Greeks origin". Both of them are good indicators of how the past and the meanings of it can effect cultural identity and define people in the present.

Κώστας Κασβίκης

Δάσκαλος – αρχαιολόγος

Ειδικός Επιστήμονας Π.Τ.Δ.Ε. Φλώρινας

Μητρ. Γρηγορίου Κυδωνιών 6, 546 55

Τηλ. 6932495485

e-mail: kasvikis@hist.auth.gr